

УДК 538.956;53.092

PACS 77.80.b , 62.20.Fe

DOI 10.24144/2415-8038.2016.40.68-71

О.В. Шуста, О.Г. Сливка, В.С. Шуста

Ужгородський національний університет, вул. Волошина, 54, 88000, Ужгород

e-mail: vshusta@ukr.net

ДИЕЛЕКТРИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ТА ФАЗОВА p, T - ДІАГРАМА ШАРУВАТИХ КРИСТАЛІВ $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$

Наведено результати досліджень температурних залежностей діелектричної проникності шаруватих кристалів $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ при дії зовнішнього гідростатичного тиску. Встановлено, що дія гідростатичного тиску приводить до зменшення температури антисегнетоелектричного фазового переходу з коефіцієнтом $dT_c / dp = -0,049 \text{ K / MPa}$.

Ключові слова: антисегнетоелектрики, фазові переходи, діелектричні властивості, гідростатичний тиск, фазова діаграма

Вступ

Особливістю фосфоровмісних халькогенідних шаруватих сполук $\text{AMP}_2(\text{S,Se})_6$ ($A=\text{Cu, Ag}$; $M=\text{Cr, In, Bi}$) є наявність у них різних типів спонтанного дипольного упорядкування, що зумовлює реалізацію фазових переходів в сегнето-, сегнети-, антисегнетоелектричні та неспівмірні фази [1,2]. Структури цих кристалів дуже схожі, оскільки шари в них формуються каркасом із атомів S або Se, а атоми металу та P–P пари заповнюють октаедричні пустоти [3].

Рентгеноструктурні дослідження кристалів $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ показали наявність в кристалевій ґратці температурно залежного антисегнетоелектричного впорядкування іонів Cu^+ та Bi^{3+} [2].

Сполука $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ при кімнатній температурі володіє тригональною сингонією $R\bar{3}c$. Антисегнетоелектрична фаза характеризується ромбічною сингонією $R\bar{3}$ [2].

Діелектричні властивості та їх частотні залежності вперше досліджені в роботі [4]. Антисегнетоелектричний фазовий перехід першого роду типу зміщення в кристалах $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ спостерігається при температурі $T_c=136\text{K}$. Однак, в антисегнетоелектричній фазі немає повного впорядкування іонів міді, що

зумовлює утворення склоподібної фази при низьких температурах.

У високотемпературній фазі, катіони вісмуту мають високу мобільність і можуть мігрувати по кристалевій ґратці, що зумовлює високу іонну провідність і накладає суттєвий вплив на діелектричні властивості [5].

На сьогоднішній день в літературі відсутні дані про вплив гідростатичного тиску на діелектричні властивості та антисегнетоелектричний фазовий в кристалах $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$. Тому метою даної роботи було проведення баричних досліджень діелектричних властивостей шаруватих кристалів $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ з метою встановлення виду та особливостей їх фазової p, T -діаграми.

Методика експерименту

Досліджувані кристали $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ були отримані методом газотранспортних реакцій. Електроємність C і тангенс кута діелектричних втрат $\text{tg}\delta$ досліджуваних кристалів вимірювалися за допомогою LCR METER HP4262A на частоті 1 МГц. Залежності $\epsilon(T)$ і $\text{tg}\delta(T)$ отримані в динамічному режимі охолодження та нагріву зі швидкістю зміни температури 0,5 K/min. Температура зразка контролювалась мідь-константовою термопарою з точністю 0,1 K. В якості

електричних контактів використовувалась срібна паста типу “Дегуса-200”. Контакти наносились перпендикулярно до шарів кристалу. Зразок для вимірювань розташовувався в камері високого тиску з капіляром із робочою рідиною - бензин “Галоша”. Тиск в камері високого тиску визначався механічним манометром з точністю ± 50 атм.

Експериментальні результати

На рис. 1 наведено температурні

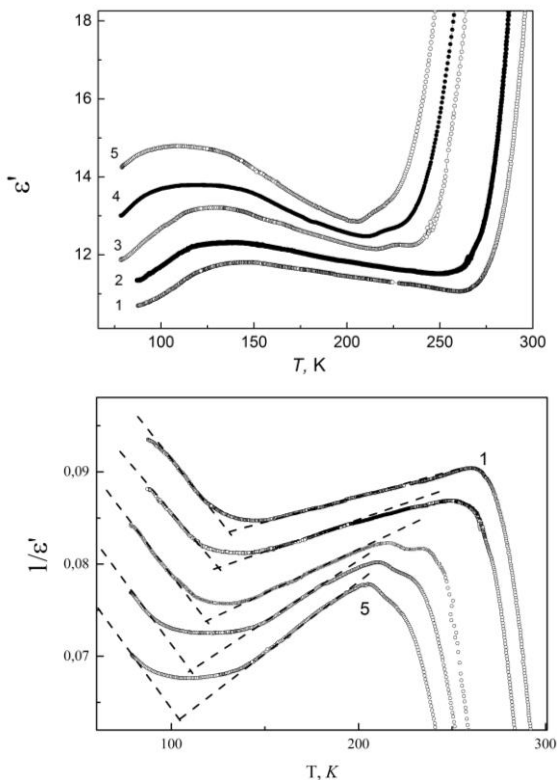

Рис.1. Температурні залежності дійсної та оберненої дійсної частини діелектричної проникності кристалів $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ при різних значеннях гідростатичного тиску p , МПа: 1-0; 2-140; 3-400; 4-500; 5-600.

залежності дійсної та оберненої дійсної частини діелектричної проникності ϵ кристалів $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ при різних величинах зовнішнього гідростатичного тиску. При атмосферному тиску максимум діелектричної проникності, що відповідає фазовому переходу в антисегнетоелектричну фазу для кристалів $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ спостерігався при температурі $T_c=145\text{K}$, що на 9K більше аналогічного значення $T_c=136\text{K}$ отриманого в роботі [2].

На рис.2 наведено температурні залежності тангенса кута діелектричних

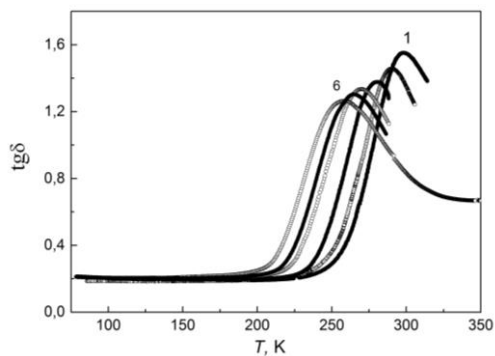

Рис.2. Температурна залежність тангенса діелектричних втрат кристалів $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ при різних значеннях гідростатичного тиску p , МПа: 1-0; 2-140; 3-320; 4-400; 5-500; 6-600

втрат кристалів $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ при різних значеннях гідростатичного тиску p . Зростання величини втрат в області температур $T > 260\text{K}$ при атмосферному тиску (крива 1, рис.2) пов'язане із наявністю суперіонної провідності. Зростання тиску приводить до зсуву кривих $\text{tg}\delta(T)$ в область менших температур. Це обумовлює зменшення температури початку іонного переносу, що може бути корисним для створення нових джерел струму з використанням суперіонних провідників. Величина коефіцієнту баричного зсуву температури початку високої іонної провідності $dT_c/dp = -0,064\text{K/GPa}$.

Обговорення результатів

Як видно із рис.1 в інтервалі температур $120\text{K} < T < 200\text{K}$ виконується закон Кюрі-Вейсса:

$$\epsilon = \epsilon_0 + \frac{C_w}{T - T_{CW}}$$

В параелектричній фазі та антисегнетоелектричній фазі константа Кюрі-Вейсса C_w та температура Кюрі-Вейсса T_{CW} відповідно рівні: $C_w^p = 30941\text{K}$, $T_{CW}^p = -2507$, та $C_w^{af} = 3762\text{K}$, $T_{CW}^{af} = 414$.

Ці значення непогано узгоджуються із відповідними величинами визначеними в роботі [2] при атмосферному тиску. Коефіцієнти баричного зсуву величин C_w та T_{CW} із даних нашого дослідження виявились рівними $dC_w^p/dp = -34\text{K/MPa}$, $dT_{CW}^p/dp = 3,7\text{K/MPa}$ та $dC_w^{af}/dp = 1,5\text{K/MPa}$, $dT_{CW}^{af}/dp = -0,05\text{K/MPa}$, відповідно для параелектричної та антисегнетоелектричної фази. Відмітимо суттєве зменшення

константи Кюри-Вейсса в параелектричній фазі при зростанні гідростатичного тиску, що приводить до зменшення коефіцієнту відношення величини константи Кюри-Вейсса в пара – та антисегнетоелектричній фазі із $C_W^p / C_W^{af} = 8,2$ при атмосферному тиску до величини $C_W^p / C_W^{af} = 2,3$ при тиску $p=600$ МПа. Це свідчить про тенденцію зміни роду фазового переходу при зростанні тиску із першого на другий рід із можливістю реалізації трикритичної точки на фазовій p, T -діаграмі кристалів $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$. За даними досліджень впливу високого гідростатичного тиску на діелектричні властивості вперше побудована фазова p, T -діаграма кристалів $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$. Зростання тиску приводить до зменшення температури фазового переходу в антисегнетоелектричну фазу із баричним коефіцієнтом $dT_c / dp = -0,049 \text{ K / MPa}$. Цей коефіцієнт майже втричі більший від величини баричного зсуву температури антисегнетоелектричного ФП $dT_c / dp = -0,016 \text{ K / MPa}$ визначеного нами із температурних досліджень діелектричної проникності для кристалів CuCrP_2S_6 .

Висновок

На основі проведених експериментальних досліджень впливу

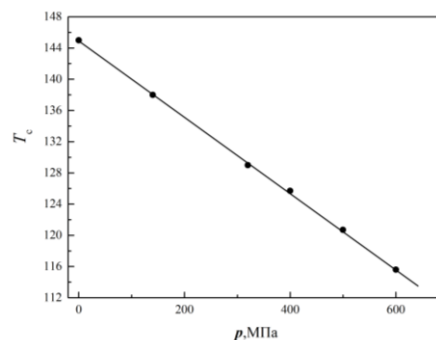

Рис.3. Фазова p, T -діаграма кристалів $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$.

високого гідростатичного тиску на температурну поведінку дійсної та уявної частини діелектричної проникності вперше встановлена фазова p, T діаграма кристалів $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$. Величина баричного коефіцієнту зменшення температури антисегнетоелектричного ФП становить $dT_c / dp = -0,049 \text{ K / GPa}$.

Характер баричної поведінки констант Кюри-Вейсса в пара- та антисегнетоелектричній фазі свідчить про тенденцію зміни характеру ФП із першого роду на другий рід з можливістю реалізації трикритичної точки на фазовій p, T -діаграмі досліджуваних кристалів.

Гідростатичний тиск зсуває температуру початку іонного переносу в сторону низьких температур із баричним коефіцієнтом $dT_c / dp = -0,064 \text{ K / GPa}$.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Maisonneuve V., Cajipe V.B., Simon A., VonderMuhl R. and Ravez J. Ferroelectric ordering in lamellar CuInP_2S_6 // Phys.Rev.- 1997.- vol. 56.-P. 10860-10867.
2. On the Lamellar Compounds $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$, $\text{AgBiP}_2\text{Se}_6$ and AgBiP_2S_6 . Antiferroelectric Phase Transitions Due to Cooperative Cu^+ and Bi^{3+} Ion Motion / Matthew A. Gave, Daniel Bilc, S. D. Mahanti, Jean D. Breshears, and Merc G. Kanatzidis // Inorg. Chem.- 2005.- v.44.No15. -P.5293-5303.
3. Maisonneuve V., Evain M., Payen C., Cajipe V.B. and Molinie P. Room temperature crystal structure of the layered phase CuInP_2S_6 // J. Alloys and Compounds.-1995.-vol.218.-P. 1574-1580.
4. Phase transitions in $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ crystals Dziaugys A., Banys J., Macutkevicius J., Vysochanskii Yu., Pritz I. and Gurzan M. // Phase Transitions.- 2011.-vol.84, No.2.- P.147–156
5. Dielectric spectroscopy of $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ crystals. Dziaugys A., Banys J., Macutkevicius J., Samulionis V., and Vysochanskii Yu. // Phys.Status.Solidi C.-2009.- vol.6, No12.- P.2734-2736.

Стаття поступила до редакції 20.10.2016

А.В. Шуста, А.Г. Сливка, В.С. Шуста

Ужгородский национальный университет, ул.Волошина, 54, 88000, Ужгород

ДИЭЛЕКТРИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА И ФАЗОВАЯ p, T - ДИАГРАММА СЛОИСТЫХ КРИСТАЛЛОВ $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$

Приведены результаты исследований температурных зависимостей диэлектрической проницаемости слоистых кристаллов при действии внешнего гидростатического давления. Установлено, что действие гидростатического давления приводит к уменьшению температуры антисегнетоэлектрического фазового перехода с коэффициентом $dT_c / dp = -0,049 \text{ K / MPa}$.

Ключевые слова: антисегнетоэлектричество, фазовые переходы, диэлектрические свойства, гидростатическое давление, фазовая диаграмма

A.V. Shusta, A.G. Slivka, V.S. Shusta

Uzhhorod National University, 88000, Uzhhorod, Voloshin Str., 54

DIELECTRIC PROPERTIES AND PHASE p, T -DIAGRAM OF $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ LAYERED CRYSTALS

Purpose: $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ layered crystals exhibit a temperature-dependent antiferroelectric ordering of the Cu^+ and Bi^{3+} ions in the lattice. The temperature dependence of the static dielectric permittivity reveals the first-order "displacive" antiferroelectric phase transition at $T_c=136 \text{ K}$. At this time no literature data on the effect of hydrostatic pressure on the dielectric properties and antiferroelectric phase crystals $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$. The aim of this paper is to investigate the p, T -phase diagram $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ layered crystals via broadband dielectric measurement.

Methods: Studied $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ crystals were grown by the gas transport reaction method. For the dielectric measurements polished platelike crystals were used. All measurements were performed in a direction perpendicular to the layers. The complex dielectric permittivity ϵ^* was measured using an HP4262A capacitance bridge at the frequency 1 MHz. All measurements have been performed on cooling and heating mode with a temperature rate 0.5 K/min. Silver paste has been used for contacting. Hydrostatic pressure was applied a high-pressure chamber, its value being controlled within $\pm 1 \text{ MPa}$.

Results: Studies of complex dielectric permittivity ϵ^* of $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ crystals with different values hydrostatic pressure in a wide temperature range $77 \text{ K} < T < 400 \text{ K}$ and pressure of $0 \text{ MPa} < p < 600 \text{ MPa}$ were performed. In the temperature range $120 \text{ K} < T < 200 \text{ K}$ for $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ crystals the law of Curie-Weiss. In the paraelectric phase and antiferroelectric phase Curie-Weiss constant and Curie-Weiss temperature respectively are: χ_0 , T_0 . The coefficient χ_0 , T_0 , for the paraelectric phase and antiferroelectric phase respectively. The transition temperature linearly decreases with increasing pressure with the ratio of $-0,049 \text{ K/MPa}$.

Conclusions: Based on the studies of temperature dependences of dielectric permittivity of $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ layered crystals at high hydrostatic pressure, a p, T phase diagram was built, and pressure coefficients for the phase transition temperature shift were determined. Hydrostatic pressure shifts beginning superionic temperature ion transport in the low temperatures region.

Keywords: antiferroelectrics, phase transitions, dielectric properties, hydrostatic pressure, phase diagram

REFERENCES

1. Maisonneuve, V., Cajipe, V.B., Simon, A., VonderMuhl, R. and Ravez, J.(1997), "Ferrielectric ordering in lamellar CuInP_2S_6 ", *Phys.Rev.*, vol.B 56, pp. 10860-10867.
2. Matthew A. Gave, Daniel Bilc, S. D. Mahanti, Jean D. Breshears, and Merc G. Kanatzidis. (2005), " Antiferroelectric Phase Transitions Due to Cooperative Cu^+ and Bi^{3+} Ion Motion ", *Inorg. Chem.*, vol.44, No15, pp5293-5303.
3. Maisonneuve, V., Evain, M., Payen, C., Cajipe, V.B. and Molinie, P.(1995), "Room temperature crystal structure of the layered phase CuInP_2S_6 ", *J. Alloys and Compounds.*, vol.218, pp. 1574-1580.
4. Dziaugys A., Banys J., Macutkevicius J., Vysochanskii Yu., Pritz I. and Gurzan M.(2011), "Phase transitions in $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ crystals" , *Phase Transitions.*, vol.84, No.2, pp.147–156.
5. Dziaugys A., Banys J., Macutkevicius J., Samulionis V., and Vysochanskii Yu.,(2009), "Dielectric spectroscopy of $\text{CuBiP}_2\text{Se}_6$ crystals", *Phys.Status.Solidi C.* vol.6, No12, pp.2734-2736